

MASSANELL I MESSALLES, Mar (2020): «*No m' à romasa sinó la honestat*». *Rere la petja d'una innovació lingüística en el pas del català antic al modern*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 450 p.

La substitució de l'auxiliar de perfet *ésser* per *haver* és per a qualsevol investigador de la llengua antiga un veritable laberint del Minotaure. En aquest llibre, Mar Massanell, nova membre numerària de la Secció Filològica de l'IEC, troba els viaransys que menen cap a la sortida gràcies a una investigació intensa i creativa.

Aquest estudi beu d'anàlisis anteriors, també excel·lents, com ara les de Duarte / Alsina (1986) o Pérez Saldanya (1998), en les quals s'esbossa el naixement del perfet en llatí vulgar i es fa llum sobre els primers moments del català. Amb més profunditat, Ramos (2000 i 2005) i, sobretot, Batlle (2002), han descrit els verbs amb què es combina pròpiament cada auxiliar en la llengua antiga i han explicat quins d'aquests són innovadors en relació amb la substitució de *ésser* per *haver*. Ara bé, les conclusions no són coincidents. Ara és el torn de Massanell per a entrar al laberint. Amb el cabdell de fil d'Ariadna a les mans, ho fa sense dubtes.

Per desplegar-lo i poder orientar-se en la sortida, la investigadora hi aporta dues diferències substancials que demostren, com deïem adés, que el llibre que ressenyem és el resultat d'una investigació intensa i creativa. D'una banda, hi ha la contundència de les dades que proporciona el *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA), que arreplega textos des del segle XI fins al segle XVI. Un corpus extens, equilibrat i representatiu (quant a la tipologia textual, la cronologia i les variants diatòpiques) és un fil de llana de textura ferma per a qui es dedica a la recerca del canvi semàntic en diacronia. En són bona mostra els treballs més recents d'Antolí (2017, 2019, 2020), Martines (2017, 2021), Martínez Martínez (2020a, 2020b), Martínez Pérez (2020), Ramos (2020a, 2020b) i Sentí (2017, 2018). L'autora és molt curiosa en l'anàlisi dels nombrosos exemples amb què s'il·lustra aquest estudi. Excel·leix en la interpretació dels contextos, sovint obscurs, fet que demostra que hi sura un bon coneixement envers la llengua antiga i una bona solvència en l'ofici d'aproximar-s'hi. En aquest darrer sentit, per exemple, si el text és una traducció o adaptació d'algun altre (llatí o italià), es capbussa en la font per comprovar la interpretació de l'exemple intuïda. I, encara un detall: al final del llibre hi ha un afegit amb correccions i lectures alternatives de citacions del CICA. Ens sembla una bona mostra del rigor de la feina que es presenta.

D'altra banda, hi ha la mirada singular del canemàs teòric que proporciona la perspectiva construccional (Golberg 1995; Borer 2004) als estudis lingüístics. Cal tenir present que comptar amb un corpus equilibrat i un coneixement profund de la llengua no és prou per a encertar el camí correcte. A vegades, el cúmul de dades ens poden fer cabdellar i descabdellar el fil erràticament. L'autora reïx també en l'empresa perquè, a diferència dels estudis anteriors, parteix de la hipòtesi construccionalista que un mateix verb es pot associar amb construccions sintacticosemàntiques diferents. En conseqüència, s'afirma que la selecció de l'auxiliar *ésser* o *haver* no depèn exclusivament del verb, sinó que és fonamental la construcció en què aquest s'insereix.

Cal dir que Massanell ja havia assajat la mirada més enllà del mot —combinada amb l'ús del CICA— per tractar aquesta innovació lingüística. És remarcable especialment l'article que fa en col·laboració amb Jaume Mateu (Massanell / Mateu 2018), perquè les conclusions a què arriben esdevenen el punt de partida de l'obra que glossem en aquestes pàgines. L'estudi se centra en la selecció de l'auxiliar en les construccions en què participa el verb *venir*. Demostren que la incorporació de l'auxiliar *haver* en alguna de les estructures en què normalment hi ha *ésser* depèn del lloc que ocupa la construcció en la jerarquia de Sorace (Sorace 2000; Keller / Sorace 2003; Mateu 2005; Ramos 2005), ara aplicada i adaptada a la llengua antiga i a l'aproximació construccional: CANVI DE LLOC (*change of location*) > CANVI D'ESTAT (*change of state*) > PERMANÈNCIA EN UN ESTAT (*continuation of a pre-existing state*) > EXISTÈNCIA D'UN ESTAT (*existence of state*). Així, les primeres construccions són més estables que no pas les darreres i, per tant, en relació amb *venir*, per les construccions d'existència d'un estat s'escolerà el verb *haver* i prendrà el lloc que li pertocava a *ésser* en la formació del temps compost.

Per tant, prenent com a punt de partida aquest treball, com dèiem, Mar Massanell concreta l'objectiu i l'objecte del llibre que ressenyem. Així, es determina a comprovar quan i com el verb *haver* comença a reemplaçar *ésser* com a auxiliar dels temps compostos. I partirà de les tres construccions que admeten més primerencament la innovació: ESTATIVES D'EXISTÈNCIA, ESTATIVES DE PERMANÈNCIA I ESDEVENIMENTALS. Ens adverteix de bestreta que el canvi és lent i gradual, i els factors que hi entren en joc, múltiples. Per això mateix, el mèrit de la investigadora és encara més lloable. A pesar d'aquesta complexitat, aconsegueix destriar també quins són els contextos més favorables per al canvi en aquestes tres construccions, així com les possibles causes que fan que s'obrin aquestes esclertes.

El llibre consta de sis capítols extensos i atapeïts d'explicacions exhaustives: una introducció, tres capítols centrals, un cinquè capítol de conclusions i un annex. L'estructura del llibre pot sorprendre els lectors de manera distinta, per dos motius. En primer lloc, els tres capítols centrals, que versen sobre les tres estructures objecte d'estudi, es poden llegir com a capítols independents. Certament, és un avantatge per a qui consulta l'obra només per l'interès d'una de les construccions en concret, ja que pot entendre el sentit global de la hipòtesi que es desplega. En canvi, per a qui la lleigeix completa la lectura pot resultar, en veritat, repetitiva. Ocorre igualment amb el capítol dedicat a les conclusions, que pot semblar excessiu (té una cinquantena de pàgines), atès que els capítols anteriors ja contenen consideracions finals pròpies. Al mateix temps, però, s'agraeix l'esforç per oferir-nos una visió global i encara més aclaridora de la cronologia, els contextos i les causes de la innovació. Sembla que és aquest precisament l'objectiu que percaça l'autora. Sabem que és una investigadora molt hàbil, però també sospitem que deu ser una docent força destra perquè la reiteració facilita la interpretació de les dades. D'igual manera, hi ha comentaris extensos dels exemples i dels quadres que resumeixen els aspectes cabdals de la recerca; fins i tot, ja després de les referències bibliogràfiques, s'hi afegeix un darrerísim apartat de resum i paraules clau, que alleugereix també la feina de qui escriu aquesta recensió.

El primer capítol és una introducció al tema. En aquest sentit, Massanell mostra com la formació en dialectologia és també imprescindible per a atansar-se a la llengua antiga; no debades, les aportacions de Rigau (1998), Suïls (2008) i Gómez (2016), sobre la vitalitat variable de la doble auxiliarietat en els parlars catalans actuals (alguerès, mallorquí, menorquí, ribagorçà, rossellonès i septentrional de transició), poden donar pistes per a comprendre els usos del català antic. Així també, té en compte les llengües de la Romània (l'italià i el francès) i altres llengües, com l'alemany, que encara conserven l'ús diferencial *ésser* i *haver* per al perfet, i que l'autora demostra conèixer perfectament. Per descomptat, no oblida il·lustrar amb la bibliografia pertinent el punt d'on es parteix: el llatí tardà. Al cap i a la fi, l'autora fa palès que no es pot concebre una recerca del canvi lingüístic en el català dels primers textos sense el coneixement profund de la variació de la llengua actual, dels usos de la resta de llengües romàniques i de les traces de les arrels llatines.

També en aquest capítol se'ns resumeix el tractament tradicional d'aquesta qüestió en les gramàtiques històriques i s'analitza la bibliografia més especialitzada, en concret, la classificació de Batlle (2002) i Ramos (2000 i 2005) sobre els tipus dels verbs que formen el perfet amb *ésser* i els que el formen amb *haver*. S'hi troben discrepàncies. Mentre que Ramos considera que el fenomen comença en els verbs de canvi de lloc i en el verb *ésser*, per contra, Batlle pensa que el comportament més innovador es dona en els verbs esdevenimentals i el més conservador, en el verb *ésser* i en els verbs copulatius *estar*, *restar* i *romandre*, fonamentalment. Massanell considera que la discrepància entre aquests dos autors té molt a veure amb la falta de precisió en la descripció de les característiques dels verbs intransitius, però, també, amb la perspectiva lèxica que prenen aquests estudis. En troba el desllorigador en els conceptes *modalitat de l'acció*, *valència verbal*, *papers temàtics*, *estructura argumental* i *inacusativitat*, i, també, com hem avançat, en la jerarquia de Sorace (2000) i en la gramàtica de construccions. En primer lloc, quan parlem de verbs intransitius, cal tenir en compte que no tenen el mateix comportament els intransitius purs, amb un argument agent extern en funció de subjecte (*parlar*, *riure*, *caminar*, *dormir*...), aquests amb *haver* des dels inicis, que els intransitius inacusatius, amb un argument pacient o tema intern en funció de subjecte, però amb un comportament similar al CD dels verbs transitius. Aquests darrers, verbs de moviment direccional (*anar*, *venir*, *arribar*), verbs de canvi d'estat (*nàixer*, *créixer*,

morir), esdevenimentals (*esdevenir, succeir, ocórrer*), estatus de permanència (*restar o romandre*) i estatus d'existència (*existir o ésser*) presenten vacil·lacions respecte de la selecció de l'auxiliar i són el punt real de discrepància entre els autors. En segon lloc, la perspectiva construcciona permet fer entendre que, realment, la inacusativitat no ve donada pel verb sinó per la construcció en què s'insereix. Amb aquests elements i un bon feix de dades fiables, en els capítols següents Massanell provarà de datar el moment precís i els contextos primerencs de la innovació i s'esforçarà a fer visibles els factors afavoridors del canvi lingüístic. Així doncs, del capítol dos al quatre, estudiarà les construccions inacusatives ESTATIVES D'EXISTÈNCIA, ESTATIVES DE PERMANÈNCIA I ESDIVENIMENTALS a fi d'esbrinar quina de les construccions inacusatives és més permeable a la innovació. L'autora és ara davant del Minotaure.

En el segon capítol se centra en les construccions ESTATIVES D'EXISTÈNCIA amb els verbs *estar* i *ésser*, locatives (*no y són gens estat, que ya era feita la batayla*), atributives (*per ço com era estada lur nodriça*) i existencials (*per rahon d'aquela barayla era estada*). En relació amb els dos verbs que concorren en aquest tipus de construccions, *estar* i *ésser*, cal desbrinar, ateses les discrepàncies entre els diversos autors, quin és realment l'auxiliar amb què apareix *estar* en els orígens de la llengua i, també, pel que fa al verb *ésser*, si hi ha cap exemple amb l'innovador auxiliar *haver* abans del segle XIV. Per a treure'n l'entrellat, Massanell és especialment conscienciosa. D'una banda, revisa exemple per exemple, amb cura. No en dona cap per perdut, ans al contrari: és admirable, per exemple, com destria amb precisió de cirurgiana si el participi *estat* es refereix a *ésser* o a *estar*. De l'altra, classifica cada context en l'ús construcciona pertinent. Amb solvència, doncs, conclou que les construccions amb *estar* seleccionen fermament *haver* com a auxiliar de perfet dels orígens de la llengua (tal com indicava Ramos 1999). En canvi, les construccions amb *ésser* mostren una clara preferència per l'auxiliar *ésser*. Ara bé, no és menys cert que *haver* també s'escola en aquest tipus de construccions i, tot i que ho fa esporàdicament (en copulatives amb atribut nominal), els exemples són els més antics (de la segona meitat del segle XIII). Es comprova, doncs, com estableix la jerarquia de Sorace (2000) i Mateu (2005), que les ESTATIVES D'EXISTÈNCIA amb *ésser* són les més permeables a l'entrada del verb *haver* com a auxiliar; tanmateix, el procés de substitució és molt lent i, per tant, com indicava Batlle (2002), l'auxiliar *ésser* es mantindrà ferm amb el verb *ésser* fins al segle XVI. Fet i fet, es concilien postures.

En el tercer capítol la recerca se centra en els contextos afavoridors del canvi de l'auxiliar *ésser* per *haver* en els verbs *romandre* i *estar* dins les construccions ESTATIVES DE PERMANÈNCIA en un lloc (*qui era romasa en la ciutat de Jènova; los moros que eren restats en Castella*) o en un estat (*era romasa vidua; só restat trist*). S'hi demostra molta destresa en el domini dels processos de canvi multifactorial, perquè aconsegueix descobrir que la innovació comença a finals del segle XIV en contextos en què el SN TEMA és de tipus indefinit en construccions pseudoimpersonals (amb datiu); ara bé, hi pot haver coadjuvat l'existència de les construccions presentacionals amb *haver* o *haver-hi* i el participi de *romandre* o *restar* amb funció predicativa, molt similars. Quasi simultàniament, també s'hi troben exemples amb *haver* en construccions perifèriques, com ara aquelles amb el locatiu no explícit o bé figurat (entre d'altres característiques). Fet i fet, doncs, es torna a confirmar la jerarquia: les construccions ESTATIVES DE PERMANÈNCIA són el segon graó de l'escala de permeabilitat de la innovació.

A parer nostre el quart capítol és el més interessant perquè s'hi evidencia una qüestió fonamental: la importància de la tipologia textual en l'anàlisi de les dades de la llengua antiga. L'objecte d'estudi són les CONSTRUCCIONS ESDIVENIMENTALS amb *seguir(-se)*, *esdevenir(-se)*, *passar(-se)*, *sobrevenir*, *succeir(-se)*, *(a)contènyer(-se)* i *ocórrer*. La diferència de conclusions entre Ramos i Batlle, en aquest cas, està relacionada amb el fet que el primer —que defensa la presència tardana de *haver*— parteix d'un corpus de textos literaris i, en canvi, la segona —que troba que *haver* s'hi incorpora aviat—, del buidatge d'obres iHliteràries. El CICA serveix millor que mai als propòsits de l'autora, també, quant als tipus de textos, ja que permet una visió molt més àmplia i real del fenomen. Novament, l'anàlisi acurada dels exemples, tenint en compte el tipus d'arguments i papers temàtics, ens dona a conèixer un comportament divers que té a veure amb recanvis verbals que es donen al tombant del segle XV. L'entrada de *haver* s'inicia en la segona meitat del segle XIV, en *seguir(-se)* i *esdevenir(-se)*, i és progressiva fins al segle XVI. En canvi, quan *esdevenir* és reemplaçat per la resta de verbs esdevenimentals (*passar*, *sobrevenir*,

succeir, ocórrer...), a principis del segle XV, el verb *haver* pren volada i substitueix *ésser* ràpidament. Efectivament, doncs, les construccions ESDEVENIMENTALS són les més tardanes en la introducció del canvi, segons la jerarquia proposada. I s'hi constaten coincidències amb el que ocorria a les construccions ESTATIVES DE PERMANÈNCIA: el SN TEMA indefinit i les construccions pseudoimpersonals són contextos afavoridors i les construccions presentacionals amb *haver-hi* hi actuarien com a motors.

A banda del que s'explicita modèlicament en aquest capítol, de més a més, l'anàlisi dels exemples permet al lector avesat en els textos antics corroborar tendències generals de la llengua, que, de segur, l'autora també ha pogut intuir, tot i que deu haver-se estimat més ser prudent abans d'extreure'n cap conclusió. Així, els exemples més innovadors es donen, sobretot, en els pocs textos en què la llengua oral apareix; ens referim als testimonis directes dels processos judicials, o, en d'altres, en què els especialistes troben mostres de llenguatge més viu (com ara, els *Diàlegs*).¹ En aquest sentit, és una joia la divergència de solucions en dos contextos (exemple 63, p. 241) del *Llibre de Cort de Justícia de València* (1441-1442), amb SN indefinit i construcció pseudoimpersonal: el primer, amb *haver* —més innovador, doncs—, en l'exposició del testimoni, en una interrogativa directa (*E que aquell dit hom li havia dit que què li havia sdevengut*), el segon, amb *ésser* —més conservador, per tant—, en la justificació de la sentència (*per ço com li seria sdevengut un cars que cuydant dar a hun hauria dat a son companyó*). Amb aquests tres capítols centrals, doncs, Massanell ha vençut el monstre i pot començar a sortir del laberint: tots els viarans han estat marcats encertadament.

Tot i que, com hem dit, potser no cal llegir el dens capítol de conclusions si s'ha fet una lectura seguida del llibre, cal almenys parar atenció als quadres resums, ben adients. Finalment, sorprèn que encara s'hi afegeixi un annex final no gaire ortodox, perquè més que un annex és, en realitat, un capítol amb la mateixa entitat que la resta. Mostra que hi ha dues construccions que, tot i que semblen exemples existencials amb *haver* auxiliar (així ho creu Ramos 2005), són, tanmateix, construccions amb entitat pròpia. D'una banda, hi ha una construcció presentacional amb *haver* o *haver-hi* (*Hi havia entrats ben M·hòmens*), i de l'altra, la construcció impersonal temporal (*Molts dies ha passats*, estudiada també per Garcia Sebastià 2018). A pesar que les dades aportades són força fiables, com que hi ha exemples d'interpretació complexa, l'autora conclou —amb prudència, de nou— que potser també van afavorir l'avanç de l'auxiliar *haver* en la resta de construccions.

Comptat i debatut, aquesta investigadora curosa i brillant aconsegueix sortir del laberint amb la contundència de les dades d'un bon corpus i gràcies a la mirada encertada d'una bona teoria.

Sandra MONTSERRAT
Universitat d'Alacant

Bibliografia

- ALEGRE I URGELL, Montserrat (2007): *Diàlegs de Sant Gregori: Estudi lingüístic de la versió catalana de 1340*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ANTOLÍ, Jordi M. (2017): *Els verbs de percepció en català antic. Els verbs 'veure, sentir, oir i entendre' en els segles XIII-XVI*. Alacant / Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- ANTOLÍ, Jordi M. (2019): «Subjectivació i evidencialitat: El verb "amençar" fins al segle XIX. Un estudi de corpus», *Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística*, 9, p. 203-233

1. El text dels *Diàlegs* és ben interessant i, sovint, sorprenent, perquè, tot i que, com diu Amadeu i Soberanes (Gregori el Gran 1991, 8) «segueix amb una fidelitat quasi absoluta el seu model llatí. El tradueix gairebé sempre molt literalment, sovint servilment», també és cert que, com explica Montserrat Alegre (2007: 7) «al costat de fragments més llatinitzants també s'hi descobria un llenguatge més viu, espontani i col·loquial».

- ANTOLÍ, Jordi M. (2020): «Subjectivization and Intersubjectivization in the Evolution of the Verb “Témer” in Catalan (13th-19th c.)», *Catalan Journal of Linguistics*, [en línia], p. 129-159.
- BATLLE, Mar (2002): *L'expressió dels temps compostos en la veu mitjana i la passiva pronominal. El procés de substitució de l'auxiliar ésser per haver*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BORER, Hagit (2004): *Structuring sense*. Oxford / New York: Oxford University Press.
- CICA = TORRUELLA, Joan / PÉREZ SALDANYA, Manuel / MARTINES, Josep (dirs), tria de textos MARTINES, Vicent: *Corpus Textual Informatitzat del Català Antic*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. <<http://www.cica.cat/>>. (25.01.2019)
- DUARTE, Carles / ALSINA, Àlex (1986): *Gramàtica històrica del català*, vol. II. Barcelona: Curial.
- GARCIA SEBASTIÀ, Josep Vicent (2019): *Les construccions de temps transcorregut en el català de l'edat moderna i contemporània (s. XVI-XX)*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GOLDBERG, Adele E. (1995): *Constructions: A Constructional Approach to Arguments Structure Constructions*. Chicago / London: The University of Chicago Press.
- GÓMEZ, Gemma (2016): *Gramàtica del català rossellonès*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GREGORI EL GRAN (1991): *Diàlegs*, vol. 2. Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- KELLER, Frank / SORACE, Antonella (2003): «Gradient auxiliary selection and impersonal passivization in German: An experimental investigation», *Journal of Linguistics*, 39, p. 57-108.
- MARTINES, Josep (2017): «El condicional com a marcador epistèmic i evidencial en català antic: el condicional evidencial reportatiu amb verbs de dicció», *Zeitschrift für Katalanistik*, 30, 19-5.
- MARTINES, Josep (2021): «Història del lèxic i Curial e Güelfa. El cas del verb *palesar*», dins FERRANDO, A. / BABBI, A. M. (ed.): *La «cavalleria umanistica» italiana / The Italian “Humanistic Chivalry”: Enyego (Inico) d'Àvalos e ‘Curial e Guelfa’ / Enyego (Inico) d'Àvalos and ‘Curial e Guelfa’*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, p. 77-126.
- MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2020a): «Sorgiment i evolució d'un marcador pragmàtic en català: el cas de 'tanmateix'», *Catalan Journal of Linguistics*, [en línia], p. 161-182.
- MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2020b): *Origen i evolució dels connectors de contrast en català*. Alacant / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍNEZ PÉREZ, Antoni. V (2020): «Pensar de+infinitivo: una perífrasi narrativo-aspectual en catalán antiguo», dins ANTOLÍ, J. M / Rodríguez, S. (eds.): *El conocimiento compartido. Entre la pragmática y la gramática*. Berlín / New York: Mouton de Gruyter, p. 141-168.
- MASSANELL, Mar / MATEU, Jaume (2018): «Gran bé vos ha vengut: Construccions existencials i selecció de l'auxiliar en català antic», *Estudis Romànics*, 40, p. 89-115.
- MATEU, Jaume (2005): «Gradience and auxiliary selection in Old Catalan and Old Spanish», dins CRISMA, P. / LONGOBARDI, G. (eds.): *Historical syntax and linguistic theory*. Oxford: Oxford University Press, p. 176-193.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València.
- RAMOS, Joan R. (2020a): «Els derivats romànics de *parēre* i *similare* en català antic: confluència sinònima i sintàctica», *Estudis Romànics*, 42, p. 55-81.
- RAMOS, Joan R. (2020b): «La variación formal de los cuantificadores en catalán: estudio diacrónico (siglos xv-xx)», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 136 (2) 2, p. 390-415.
- RAMOS, Joan Rafael (2000): *Ésser, estar i haver-hi en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RAMOS, Joan Rafael (2005): «Els auxiliars dels temps compostos en català medieval», *Caplletra*, 38, p. 179-209.

- RIGAU, Gemma (1998): «La variació sintàctica: uniformitat en la diversitat», *Caplletra*, 25, p. 63-81.
- SENTÍ, Andreu (2017): *Modalitat i evidencialitat en català antic. Un acostament cognitiu a les perifrasis verbals amb deure i amb haver*. Alacant / Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- SENTÍ, Andreu (2018): «Evidentiality and epistemic modality in Old Catalan: A diachronic cognitive approach to the semantics of modal verbs», dins AYOUN, D. / CELLE, A. / DIDEROT, P. / LANSARI, L. (eds.): *Tense, Aspect, Modality, and Evidentiality*. Amsterdam / Nova York: John Benjamins Publishing Company, p. 145-164.
- SORACE, Antonella (2000): «Gradients in auxiliary selection with intransitive verbs», *Language*, 76, p. 859-890.
- SUÏLS, Jordi (2008): «La distribució d'haver i ser en ribagorçà. Una aproximació», *Llengua & literatura*, 19, p. 221-253.
- MASSIP, Àngels / VENY, Joan (directors) / LUNA-BATLLE, Xavier / BARRI, Montserrat (comentaris) (2021): *Scripta rossellonesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, 431 p.

Entendre el dialecte septentrional des dels altres territoris de la llengua catalana ha estat sempre un problema. Per a presentar-ne correctament la història, és indispensable una mirada diferent des del nord. Per raons geogràfiques i polítiques pròpies (proximitat amb Occitània, annexió francesa i frontera nova del 1659) aquest dialecte, avui dia residual, és sense cap mena de dubte singular. Penetrar seriosament en els seus orígens i la seva evolució amb un corpus documental pertinent era per consegüent una necessitat. En aquest sentit la publicació de *Scripta rossellonesa* és una excel·lent notícia. *Scripta rossellonesa* pertany a un projecte ideat i projectat per Joan Veny, i dirigit després per Àngels Massip, tal com s'exposa al primer volum de la sèrie, *Scripta eivissenca* (2009: 9-10). De moment se n'ha publicat cinc volums. Després del volum dedicat a l'eivissenc, s'ha editat la *Scripta menorquina* (2011) i la *Scripta mallorquina* (en dos volums, el 2013). Es pretén abraçar tota la diversitat dialectal de la llengua catalana i ara s'ha fet un pas més amb el rossellonès. *Scripta rossellonesa* presenta 101 textos des del segle XIII fins als nostres dies, ordenats cronològicament. Cada text va acompanyat amb un comentari. Els comentaris es divideixen en les seccions següents: 1. Dades bibliogràfiques i resum del document, 2. Grafia, 3. Fonètica, 4. Morfosintaxi, 5. Lèxic, i 6. Síntesi dels comentaris lingüístics.

Al final de l'obra, un índex de 132 pàgines, fet amb molta cura, permet qualsevol recerca ràpida d'un mot, d'un tret fonètic o morfològic, amb la data precisa en què s'ha recollit. La utilitat d'aquest índex és incalculable: evolució de les grafies, informacions sobre la pronúncia i l'evolució fonètica, re-rotacions, novetats lèxiques, canvis morfològics... Tornant al corpus de documents comentats, que suma 274 pàgines, d'entrada es pot dir que una tria de textos analitzats metòdicament com aquesta no tenia precedents en el dialecte septentrional. Els autors dels comentaris, Xavier Luna-Batlle i Montserrat Barri, són dialectòlegs acreditats, amb l'experiència necessària per a dur a terme un projecte d'aquest nivell. Els comentaris, per bé que no exhaustius, són força complets i recullen fins i tot els elements onomàstics. Els textos, que en la seva immensa majoria presenten trets dialectals significatius, es donen en la forma com apareixen en les edicions on s'han trobat, molt sovint revistes locals, estudis filològics, però en tots els casos s'han revisat i per això hi ha alguna anotació aclaridora i alguna correcció. Seguint els criteris del projecte *Scripta*, l'obra ofereix exemples d'un ampli ventall de gèneres, amb pocs salts cronològics. Tenint en compte el volum del corpus, el nostre comentari es limitarà a uns quants exemples.

Els documents del segle XIII, que són vuit en total, situen adequadament els principis del "problema" septentrional. Després d'una llarga llatinització iniciada a Empúries, el nord de la Catalunya futura esdevingué un apèndix de l'Imperi carolíngi a partir del segle VIII i confluí aleshores amb el sud del que havia de ser Occitània. Tot i la preponderància del llatí, els textos de la primera època, que fan sorgir la nostra llengua d'un llarg silenci, ja duen elements d'aquella profunda petjada occitana. S'hi troben mots